

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 44

Fylke: Hedmark.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Tynset

Emne: Veving.

Bygdelag: "

Oppskr. av: Iver Eide.

Gard:

(adresse): Tolga.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Besvart av Beret Kvernstøen.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke) Tynset.

SVAR

Veving.

1:

Vendmål har fra de eldste tider vært brukt i ytterklær, frakker o l for menn. Til bruk for daglig var det alminnelig treskaft vevning, med 90 tråder pr basme og brædden var 12 basmer. Det ble regnet i alen pr mork i garnforbruk. Lengden ble avpasset etter husstanden, men man la gjerne lange vever for å kunne f eks slippe med en vev annethvert år. Videre var det til mannsklær vevet 4skaft ull til underklær, sengklær o l og til de kjendte østerdalske rautroyer.

Man pleiet gjerne å ha vendmålsvev det ene år og underklevev det annet.

I de ovenfor nevnte tøyer, bruktes utelukkende ull. Men skulle det f eks veves åklær av det kjendte mønstre, så bruktes bomullrenning og likeså til bolstervevnad der man gjerne brukte hjemmetilvirket lin som islett.

Skjorte og i heletatt undertøy vevdes som 2 skaft med 60 tråder pr basme.

2:

Kvinneklær var stort set det samme, men det kunne her bli tale om hel bomullsvevnad, f eks til de nasjonale drakter, ialfall i de senere tider.

Både kvinnenes og mennenes stasklær var vevet og beredt som klæde. Beredningen til dette formål ble helst gjort av fagfolk i byene, men det fantes også bygdeperserier som kunne gjøre det. Kvinnenes klær var kjoler, kåper og bluser eller troyer - til hverdags nesten utelukkende i ull, til sommerbruk i halvull. Bruktes luer så var de i silke som man kjøpte. (Det var i de øverste bygder i Østerdalen en livlig ferdsel til Trondheim)

3:

3: a)

Undertøyet for menn var i de eldste tider ute- lukkende ull, men ble for 60 - 70 år siden i stor utstrekking halvull og har nå gått over til ren bomull, bortset fra trikot nærmest kropp- pen. Det bruktes i den eldre tid skjorte og ben- klær av av tøskaft ulltøy, som var stampet og perset hjemme på garden -og også sydd av husets kvinner. Vendmåls og klødes-klærne hadde man de omgående håndverkere til å sy. Dette gjalt også f eks luer, snøsokker o l, som det måtte egne mønster til. Man utførte selv fargingen. Til det alm. svarte stoff beting og bridsel og til far- ger i andre kulører de såkalte pakkfarger som man kjøpte i byen.

b)

Kvinnenes klær, såvel ut som innvendig, var i stor utstrekking det samme som mannens m h t tilvirkningen. Det kunne til daglig og arbeids- bruk for kvinnene gjerne bli vevet noe man kalde plokk d v s man brukte opp i gjen filler av vevde ting idet man klippet og plokket opp, samt kokte og kardet og spandt påny ullstoff. Det bruktes så gjerne grov ullrenning og garn av plokk til islett og lagdes ett hardt og greft men sterkt slitetøy som altså hadde navnet plokk (plokkstakk) til bruk i fjøs og ved utarbeid.

Man tok meget tidlig i bruk bomullen da bygdene i øvre Østerdalen hadde ganske livlig samkvem med Trondheim allerede fra først på 1700 tallet, og det ble mye kvinneklær. Årsaken var at man allerede da begynte å "ta etter" byen, samt at bygdene her i grunnen ikke var så valutafattig som lands- bygder flest grunnet bergverkenes livlige virk- somhet så å si over hele nord-dalen.

Lengst holdt underklær og overtøy stand med ull- tøy av egen produksjon, særlig da undertøy som man jo meget tidlig lærte å strikke.

Vendmålet er i akt og øre den dag i dag, men ikke til kvinneklær og man vever ikke lenger på gardene men lar fabrikkene besørge det.

4:

Sengeomheng har bare i sjeldne tilfeller vært brukt og vevemåte og materiale er det neppe noen som kjenner nå.

5:

Av laken er i den eldre tid intet brukt. Til å begynne med brukte man skinn. De såkalte under- feller av kalvskinn, beredt med hårene på. Så ble det lavet bolstre med fyll i og til puter var det brukt bolsterstoff i lin. Så gikk man over til å veve "punnplegg", d v s halvull tøskafttøy av bomullsrenning og naturfarget, hvit ull. Det er mye i bruk enda og er delikat, sterkt og varmt som underlaken. Man laget også til sommerbruk tepper av halvullstoff -gjort på samme måte som vat-tep

9379

pene i dag, men altså med ullstoff utenpå og inni karket og platelagt ren ull. Stikking utført med hånd.

6:

Duker og servietter var kun brukt ved anledninger som bryllup og gravøl og var vevet i hel lin. Like- så håndklær - ialfall til gjestebruk og pynt.

7:

Håndklær til daglig bruk ble helst vevet av jute som man spant og bearbeidet selv. Nå blir de jo alltid kjøpt.

8:

Åklær var meget brukt og de eldre var mestre i å veve allehånde mønstre og i en mengde farger.

Man satte det opp som alminnelig vev i hel ull og de enkleste var bare stripevevet i feks grønt og svart, eller rødt og svart, men med ett utall av varierende mellemfarger. Disse åklær bruktes til feller for dagligbruk, men hvis det skulle settes opp spesielle mønstre for veggpynt, måtte det som regel ~~spesielle~~ fagfolk til. Åklær var spesiell "hemmaførd" og pleiet gjerne å følge familienes unge døtre i antall fra to opp til fire - fem når eget bo skulle settes. Prydtepper pleier å følge med også i dag, og da skinnfelden ennå er ett skattet og brukt sengeplagg er det ikke fritt for at å kunne veve åklær ennå er det muligens kunst.

Noen teppevevnað har ikke vært brukt, unntatt de kjendte filleryer, som enten kunne bli brukt i enkel bredde som løpere, eller settes sammen som et- slags tepper. Det er forøvrig også nå meget brukt.

Det er ellers kjendt og brukt sprang og i eldre tid enda mere båndveving - en liten håndvev der man satte sammen en hel del mønstre og farger og utførte det hele med båndskje og kniv.

Videre har det vært vevet åbredslær av en blanding av ull og gjeiteragg - forøvrig også brukt i vevnað til hestedekken o l grove saker.

I eldre tid da man brukte hestene som ridedyr, ble det av ragg og tagl vevet eller nærmest knyttet et underdekke for ridesalen. Det var en underlig grov vevnað med ett spesielt mønstre som lignet mye på det man nå ser vevet som gulvløpere av kokosfibre.

Hensikten var å spare hesten for svetteskum og gnag under ritt, ved at den tykke og grove vevnað i materiale som virket fjærende, skulle tillate luften å passere under salen.

Nedskriverens anm.

Hvis noe av det som her er skrevet skulle være ufullstendig, eller feilhusket, er det bare å si fra så skal det bli tatt opp i gjen.

Det vil i tilfelle bli litt ekstra reiseutgift, men det gjør ikke så mye.

April 1954